

*Л. В. Мороз, Н. В. Кушнір,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне*

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕКЛАДУ В СФЕРІ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті проаналізовано стратегії при перекладі публіцистичних текстів та визначено способи та прийоми відтворення складних граматичних та лексико-синтаксичних явищ в українських перекладах.

Ключові слова: стратегія, переклад, етнолексема, домінант, комунікація.

В статье проанализированы стратегии при переводе публицистических текстов и определены способы и приемы воспроизведения сложных грамматических и лексико-синтаксических явлений в украинских переводах.

Ключевые слова: стратегия, перевод, этнолексемы, доминант, коммуникация.

The article analyzes the translation strategy when translating journalistic texts and defined methods and techniques that provide complex both grammatical and lexical and syntactic phenomena in Ukrainian.

Keywords: strategy, translation, etnoleksema, dominants, communication.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Переклад, як і більшість явищ у природі у житті та діяльності суспільства, є багатограним об'єктом вивчення. Питання перекладу можуть розглядатися з різних точок зору – історико-культурної, літературознавчої, мовознавчої, психологічної. При всій взаємопов'язаності різних площин вивчення, зумовлених єдністю самого об'єкта, постійно виникає необхідність зосереджувати увагу на певній стороні об'єкту вивчення при більшому чи меншому ступені абстракції від решти.

Актуальність дослідження визначається недостатньо повним системним описом лексико-граматичних особливостей публіцистичного стилю з точки зору практичного застосування мови.

Метою статті є вивчення характерних рис стану публіцистики, а також виявлення лексичних й граматичних труднощів, з якими найчастіше зустрічається перекладач газетно-журнальної публіцистики, здійснення їх докладного перекладознавчого аналізу і встановлення закономірностей та особливостей застосування своєрідностей німецької мови та української як мови перекладу.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки конкретних **завдань**: 1) подати визначення стратегії перекладу; 2) зазначити стратегії перекладу, їхні різновиди та розкрити значення кожної; 3) здійснити комплексний аналіз основних перекладацьких стратегій; 4) запропонувати основні стратегії перекладу публіцистичних текстів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В даний час перекладознавство є однією з галузей знання, які активно розвиваються, вирішують складні проблеми, як теоретичні, так і методологічні. Сучасні перекладацькі дослідження присвячені питанням співвідношення слова і поняття, слова і концепту (Васильєв В. П. 1991; Фесенко А. Н. 2001), значення і сенсу (Глебова Р. Г. 2000; Соловйова А. Н. 2002), запозичення культур (Галєєва О. П. 2002; Ключанов А. Р. 1999), когнітивному аналізу (Борисов Б. Д. 2000; Рябцева К. Н. 1997; Хайруллин О. П. 1995), особам, що перекладають (Алексєєва О. А. 2004; Сорокін Р. В. 2003) та ін.

Поняття стратегії перекладу не є новим для теорії перекладознавства. Проте в дослідженнях, присвячених перекладацьким проблемам, даний термін не використовувався (Бархударов Л.С.1975; Комісаров В.М. 1973; Рєвзін П. О., Розенцвейг О. Р. 1963; Рецкер О. Л. 1974; Федоров Р. Г.1983; Швейцер А. Д.1988 та ін.), а живився термін «дія перекладача» в значенні «мовна діяльність». Сенс даного поняття полягав у використанні перекладачем окремих прийомів перекладу, таких, як субституція, запозичення, парафраза та ін.

Комісаров В.Н., розробляючи програму дослідження перекладацького процесу, вважає, що при цьому необхідно «з'ясувати, в чому полягає лінгвістична суть цього процесу, в якому ступені він визначається власне лінгвістичними чинниками, в яких межах такі чинники обмежують точність передачі інформації» [7, с. 239–243]. Таким чином, в традиційних дослідженнях перекладу дії перекладача трактувалися в основному в аспекті мовної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою категорією теорії перекладу є спосіб перекладу. Спосіб перекладу важливо відрізнити від прийому або методу перекладу. Прийом зазвичай вирішує приватну задачу, він допомагає долати труднощі, що виникають в цілеспрямованій діяльності перекладача. Спосіб є основним правилом досягнення поставленої мети, яка відображає об'єктивно існуючі закони дійсності. Спосіб не можна вигадати, але можна створити нове поєднання певних дій, придумати можна метод перекладу, спосіб можна відкрити як вже відому закономірність. Крім того, на відміну від методу, спосіб є не діяльність, не система дій, а психологічна операція, що реалізує дію. В основі будь-якої перекладацької діяльності лежать одні і ті ж способи перекладу, які потрібно знайти, дослідити та використовувати, враховуючи кожного разу умови роботи [11, с. 134–140].

Стратегія перекладу у випадку усвідомлення перекладачем ментальної ідентичності нації-носія мови оригіналу та нації-носія мови перекладу буде спрямована на максимальне відтворення національно-історичного колориту етнолексем, яке забезпечує декодування ментальної ідентичності відповідних націй.

З метою максимально повного декодування специфіки ментальності носіїв мови оригіналу стратегія перекладу повинна передбачати «привнесення елементів чужої мови та культури». Одним з аспектів домінування перекладача в якості творчої особистості є усвідомлення та врахування ним ментальної ідентичності нації-носія мови оригіналу та нації-носія мови перекладу [1, с. 35].

За Дьяконовою Н.О., враховуючи домінуючі функції текст оригіналу та репрезентуючих їх функціональних домінант та субдомінант, перекладач при створенні текстів мовою перекладу може використовувати в різноманітних сполученнях наступні стратегії:

- 1) стратегія з'ясування жанрово-стильової приналежності тексту;
- 2) стратегія визначення домінантної насиченості;
- 3) стратегія можливого прогнозування;
- 4) стратегія спроб та помилок;
- 5) стратегія компресії/декомпресії;
- 6) стратегія компенсуючих модифікацій;
- 7) стратегія передачі світосприйняття;
- 8) стратегія дослівного перекладу [2, с. 67].

Перекладач, що дотримується принципів стратегії сенсу, свідомо усуває всі перешкоди на шляху розуміння тексту. Це не означає, що в перекладі такого типу не зберігаються жодні індивідуальні мовні особливості оригіналу. Все, що виявляється таким, що перекладається в межах норм, що діють, без збитку для розуміння думки автора, зберігається в перекладі.

Принцип, який визначає стратегію перекладача, звичайно формулюється як вимога перекладати зміст і має на увазі неприпустимість сліпого копіювання форми оригіналу. Формулювання не цілком точне, оскільки переклад завжди є змістовною операцією: відтворювати іншою мовою можна лише зміст оригіналу, а іншомовна форма може відтворюватися лише в особливих випадках (при транскрипції або транслітерації) і за умови, що запозичена форма передає в тексті перекладу необхідний зміст. Що ж стосується таких елементів форми оригіналу, які визначають організацію змісту, кількість і послідовність його частин, то відтворення подібних структурних елементів досить бажано й у більшому або меншому ступені досягається в будь-якому перекладі. Фактично установка на зміст означає необхідність правильної інтерпретації значення мовних одиниць у контексті, тобто вимога не задовольнятися тим вигаданим змістом, що пов'язаний лише з найбільш живими значеннями цих одиниць. Еквівалентність перекладу ототожнюється інколи з адекватністю, часом вона слугує синонімом перекладу або змінюється поняттями наближення. Поняття еквівалентності відображає як відношення між окремими мовними одиницями текстової пари, так і між текстами в цілому. Однією з ознак вірогідності й якості перекладу слугує поняття його адекватності.

Практика літературного (філологічного) перекладу доводить, що його мета полягає в тому, щоб проінформувати читача, яким чином відбувається комунікація автора зі своїм читачем. При цьому для досягнення адекватності перекладу враховуються не лише синтаксичні та семантичні, але й прагматичні виміри мовних одиниць. Відомо і описано велику кількість прийомів в перекладі. Зупинимося на деяких найбільш відомих з них, які можуть бути використані незалежно від комбінації мов в перекладі.

Експлікація або описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, яке експлікує її значення, тобто що дає більш менш повне пояснення або визначення цього значення мовою перекладу [13, с. 14–20]. Цей прийом має і недоліки, головний з яких полягає в тому, що деякі описи виходять громіздкими і виглядають неоднорідно в тексті перекладу.

Конкретизація понять полягає в переході від родового поняття до видового. Конкретизацією називається заміна слова або словосполучення вихідної мови з ширшим наочно-логічним значенням слова або словосполучення мови перекладу з вузьким значенням. У результаті застосування цієї трансформації створена відповідність і початкова лексична одиниця опиняються в логічних відносинах включення: одиниця вихідної мови виражає родові поняття, а одиниця мови перекладу – вхідне з неї видові поняття.

Переклад – це, насамперед, міжтекстовий, інтерлінгвальний, інтеркультурний процес, оскільки між вихідним текстом та текстом перекладу існують культурно, історично, ментально зумовлені варіації. Вирішальним під час перекладу є врахування жанрово-стилістичної системи словесного твору, розгляд його як функціональної єдності. Публіцистика характеризується функціонально-прагматичною багатфакторністю, зумовленою необхідністю відображати факти з будь-якої сфери життя. Отже, під час перекладу необхідно врахувати лексичний склад і конотативні особливості функціонального стилю, тому що те, що є прийнятним для науково-технічного тексту, є водночас неможливим для публіцистичного. Наприклад, якщо нові терміни в стилях науки, техніки, офіційно-ділової комунікації можна зрозуміти через їх денотати, знайомство з якими дозволяють відповідні словники та особисте спілкування у цих сферах, то новоутворення публіцистичного стилю стають зрозумілими швидше через контекст і до словників попадають найчастіше тоді, коли майже перестають вживатись і, отже, втрачають перекладацьку вагомість [6, с. 402]. Слід звернути увагу на ще одну значущу перекладацьку рису текстів цього функціонального стилю: експресивне забарвлення, яке в кожного народу має власні кількісний і якісний рівні. Так, українській пресі притаманна в цілому нейтральність оповідального тону, що проявляється в нечастому вживанні лексики, а також знижених, просторічних лексичних одиниць, тоді як у німецькій пресі це робиться значно частіше. Отже, під час перекладу з німецької слід певною мірою нейтралізувати вказану експресивність, а з української – навпаки, підвищувати її [6, с. 402].

А. В. Федоров відзначає, що поділ труднощів перекладу на граматичні та лексичні є досить умовним, тому що в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним, і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їх лексичного наповнення [15, с. 270]. Як правило, в таких випадках еквівалент добирається за загальним функціональним змістом.

Німецька й українська мова різняться між собою не тільки в мовно-системному, а й у мовленнєвому плані, в плані мовленнєвих традицій та особливостей вживання лексичних одиниць і граматичних форм. Отже, переклад принципово не може копіювати оригінал, він може лише відтворити його зміст засобами іншої мови.

Отже, хоча перекладацькі труднощі в галузі будь-якого функціонального стилю за своєю суттю типові, успіх адекватного перекладу залежить завжди від фонових знань перекладача, рівень яких зумовлюється, в першу чергу, його знайомством з оригіналом як фреймом, тобто розумінням типових ситуацій, закладених в оригі-

нал. При цьому слід підкреслити роль, яку виконує та чи інша категорія мовних засобів (термінів, фразеології, характерної для відповідного жанру, синтаксичних конструкцій, що переважають у ньому, образних й емоційно забарвлених засобів лексики та граматики) у зв'язку з загальним характером змісту висловлювання.

Література:

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
2. Дьяконова Н. А. Функциональные доминанты текста как фактор выбора стратегии перевода: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.02.20. – М. : РГБ, 2003. – 185 с.
3. Кабаченко І. Л. Екстралінгвістичні проблеми перекладу – підходи та вирішення // Актуальні проблеми науково-технічного перекладу / Л. М. Деркач (відп. ред.); Національний гірничий ун-т. Інститут економіки. Кафедра психології менеджменту та мовної підготовки. – Д. : Видавництво НГУ, 2005. – 110 с.
4. Казакова Т. А. Практические основы перевода. – СПб.: Союз, 2002. – 319 с.
5. Кальниченко О. А., Подміногін В. О. Трактат Фрідріха Шлейермахера «Про два способи перекладу» та його значення для сучасного перекладознавства. Вчені записки ХГУ «НУА». – Харків : Око, 2002. – Т. 8. – С. 503–533.
6. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія і практика перекладу. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для институтов и факультетов иностранных языков. – М. : Высш. школа, 1990. – 252 с.
8. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. – М. : ЭТС, 1999. – 188 с.
9. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. – Київ: Юніверс, 2003. – 280 с.
10. Латышев Л. К. Технология перевода. – М. : НВИ-Тезаурус, 2000. – 287 с.
11. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. – М. : Моск. лицей, 1996. – 207 с.
12. Огуй О. Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу. – Чернівці: Рута, 2004. – 256 с.
13. Паршин А. Теория и практика перевода. – М. : Русский язык, 2000. – 161 с.
14. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие) – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
15. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). – М. : ООО Издательский дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.